

Vanlı Memduh Selim Bey ve Jîn Dergisi (1918-1919)

Mamdouh Salim Bey and Jin Journal (1918-1919)

Şehmus KURT

Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, TYDE, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye
Asist. Prof., Mardin Artuklu University, Department of Kurdish Language and Culture, Mardin, Türkiye
Orcid: 0000-0003-1083-8233 sehmutkurt@artuklu.edu.tr

Mesut ARSLAN

Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, TYDE, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye
Asist. Prof., Mardin Artuklu University, Department of Kurdish Language and Culture, Mardin, Türkiye
Orcid: 0000-0002-7929-0631 mesutarслан@artuklu.edu.tr

Ayhan YILDIZ

Öğr.Gör. Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi, TYDE, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye
Lecturer, Ph.D., Mardin Artuklu University, Department of Kurdish Language and Culture, Mardin, Türkiye
Orcid: 0000-0002-8763-4182 ayhanyildiz@artuklu.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Kurt, Ş.; Arslan, M. & Yıldız, A. (2025). Mamdouh Salim Bey and Jin Journal (1918-1919). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Special Issue, 116-128

Kurt, Ş.; Arslan, M. & Yıldız, A. (2025). Vanlı Memduh Selim Bey ve Jîn Dergisi (1918-1919). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı, 116-128

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: April 15, 2025 / 15 Nisan 2025

Accepted/Kabul Tarihi: October 10, 2025 / 10 Ekim 2025

Published/Yayın Tarihi: October 29, 2025 / 29 Ekim 2025

Pub Date Season/Yayın Sezonu: October/Ekim

Issue/Sayı: Special Issue/Özel Sayı

Pages/Sayfa: 116-128

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur ().

Conflict of Interest/Çıkar Beyanı

There are no conflicts of interest./Bu çalışma kapsamında herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması yoktur.

Declaration of Authors' Contribution/Yazarların Katkı Oran Beyanı

This article has three authors and the contribution rates of the authors is 40 % by Şehmus Kurt, 30 % by Mesut Arslan and 30 % by Ayhan Yıldız. /Bu makale üç yazarlıdır ve yazarın katkı oranı Şehmus Kurt % 40, Mesut Arslan %30 ve Ayhan Yıldız %30 şeklindedir.

Copyright & License/Telif Hakkı ve Lisans: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0./Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Öz

Vanlı Memduh Selim Bey (1880-1976), eğitim hayatına doğduğu şehir olan Van'da başlamış, ilk ve orta öğrenimini burada tamamlamıştır. Ardından, yükseköğrenimini sürdürmek amacıyla dönemin kültürel ve entelektüel merkezi olan İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da bulunduğu dönemde, 1912 yılında kurulan ve Kürt öğrencilerin bir araya gelerek kültürel, sosyal ve siyasi faaliyetler yürüttüğü Hêvî Talebe Cemiyeti'nin genel sekreterliğini üstlenmiştir. Bu cemiyet, Osmanlı'nın son dönemlerinde Kürt kimliği ve kültürünün canlanmasına yönelik önemli çalışmalar yürütmüş ve bu doğrultuda Roj-î Kurd, Hetaw-î Kurd gibi yayın organlarını çıkarmıştır. Memduh Selim Bey'in ilk yazıları Jîn Dergisi (1918-1919) dergisinde karşımıza çıkmaktadır. Memduh Selim Bey bu yazılarında sosyal ve siyasi konulara dair makaleler kaleme alarak, dönemin Kürt aydınlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu çalışmada, Memduh Selim Bey'in 1918-1919 yılları arasında yayın hayatına devam eden Jîn dergisinde kaleme aldığı yazılar analiz edilecektir. Jîn dergisi, millî kimlik, dil ve kültür gibi konulara odaklanan bir yayın olarak dikkat çekmektedir. Memduh Selim Bey'in bu dergideki yazıları, hem dönemin siyasi ve sosyal atmosferini yansıtmaları açısından hem de Kürt aydınlanma hareketinin düşünsel temellerini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu makaleler, yazarın entelektüel birikimini, toplumsal meselelere bakış açısını ve Kürt kimliğinin inşasına yönelik çabalarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma, Memduh Selim Bey'in Jîn dergisindeki yazılarını detaylı bir şekilde inceleyerek hem yazarın düşünce dünyasını hem de dönemin sosyopolitik dinamiklerini anlamaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Vanlı Memduh Selim, Hêvî- Talebe Cemiyeti, Jîn dergisi, İstanbul, Kürtçe.

Abstract

Memduh Selim Bey (1880-1976) from Van started his education life in Van, the city where he was born, and completed his primary and secondary education there. Then, in order to continue his higher education, he went to Istanbul, the cultural and intellectual center of the period. During his time in Istanbul, he was the general secretary of the Hêvî Student Society, which was founded in 1912 and where Kurdish students came together and carried out cultural, social and political activities. This society carried out important studies for the revival of Kurdish identity and culture in the last periods of the Ottoman Empire and published publications such as Roj-î Kurd, Hetaw-î Kurd in this direction. Memduh Selim Bey's first articles appeared in Jîn magazine (1918-1919). He contributed to the Kurdish enlightenment of the period by writing articles on social and political issues in that publication. In this study, the articles written by Memduh Selim Bey in Jîn magazine, which continued its publication life between 1918-1919, will be analyzed. In this study, the articles written by Memduh Selim Bey in Jîn magazine, which continued its publication life between 1918-1919, will be analyzed. Jîn magazine draws attention as a publication that focuses on issues such as national identity, language and culture. Memduh Selim Bey's articles in this journal are of great importance both in terms of reflecting the political and social atmosphere of the period and in terms of understanding the intellectual foundations of the Kurdish enlightenment movement. These articles reveal the author's intellectual background, his perspective on social issues, and his efforts towards the construction of Kurdish identity. Therefore, this study aims to contribute to understanding both the author's world of thought and the sociopolitical dynamics of the period by examining Memduh Selim Bey's writings in Jîn magazine in detail.

Keywords

Vanlı Memduh Selim, Hêvî-Student's Society, Jîn magazine, Istanbul, Kurdish.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı (1839) sonrasında hızlanan modernleşme, Batılılaşma ve devletin idarî yapısında merkezileşme süreci Kürt toplumunu da derinden etkilemiştir. Çaldıran Savaşı (1514) sonrasında statüleri ve padişahla ilişkileri değişiklikler gösteren geleneksel Kürt emirlikleri bu dönemde tamamen tasfiye olmuştur. Bu tasfiye sürecinde Kürt emirlerinin üzerlerine gelen Osmanlı ordusuna karşı koyması, sonrasında Kürt milliyetçi söylemini de derinden etkileyecektir. Bunun en belirgin örneği Lütî mahlasıyla Kürdîzade Ahmed Ramiz'in Cizre Emiri Bedirhan Bey'in direnişi hakkında 1907 yılında kaleme aldığı Emîr Bedirhân kitabıdır (bknz. Lütî (Ahmed Ramiz), 2007). Nitekim Bedirhan Bey'in oğulları ve torunları hem Osmanlı döneminde hem de sonrasında Kürt cemiyetleri içinde en aktif ve öncü rolleri üstlenmiştir (Henning, 2021, ss. 147-556).

Kürt emirliklerinin tasfiyesiyle birlikte, yerlerine merkezî otorite tarafından vali ve kaymakamlar yönetici olarak atanmıştır. Modern eğitim kurumları, özellikle idadi ve rüştiyeler, açılmıştır. Buralardan mezun olan Kürt gençleri yükseköğretim amacıyla İstanbul'da ilk kez kurulan Darülfünun'a başvurmuştur. Ekonomik bozulma nedeniyle Kürt nüfusu büyük kentlere göç etmiş ve bu kentlerde genellikle hamallık gibi vasıfsız işlerde istihdam edilmiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde, Kürtler Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da ve Kahire gibi stratejik merkezlerde daha belirgin bir varlık göstermeye başlamıştır. Dönemin atmosferi içinde millî kimliklerinin farkına varan bu yeni, okumuş ve şehir görmüş kitle dil, tarih ve edebiyatını keşfetmeye; Osmanlı'nın diğer unsurları içinde varlığını göstermeye gayret edecektir. Bu amaçla cemiyetler kuracak, ana dilleriyle kitap basıp gazete ve dergiler neşreder; böylece senelerdir üzerlerine yapışan "taşralı, cahil, eşkıya" gibi etiketleri temizleyerek ne kadar "medeni" olduklarını ispatlamaya çalışacaktır (Kurt, 2021, s. 262; Arslan, 2024, s. 253-254).

Osmanlı'nın bütün unsurları için kültürel ve siyasi çalışmaların en canlı ve renkli olduğu dönemin II. Meşrutiyet (1908) dönemi olduğu söylenebilir. Bu yeni serbestlik döneminde Kürt ileri gelenleri de İstanbul'da kendi adlarıyla Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'ni kurmuş ve aynı adla bir gazete de çıkarmıştır (bknz. Bozarslan, 1998). Bu cemiyetler ve Kürt basını, dönemin şartları nedeniyle kesintilere uğrasa da Cumhuriyet'in kuruluşuna dek (1923) varlığını sürdürmüştür. Bu cemiyetler ve Kürt basını içinde aktif olarak rol alan isimlerden biri de Vanlı Memduh Selim Bey'dir.

Bu çalışma, 1918-1919 yılları arasında yayın hayatını sürdüren Jîn dergisinde Memduh Selim Bey tarafından kaleme alınan yazıların sistematik bir analizini hedeflemektedir. Söz konusu dergi, dönemin entelektüel ve kültürel tartışmalarına odaklanan, özellikle millî kimlik inşası, dil politikaları ve kültürel özerklik gibi temalar etrafında şekillenen bir yayın olarak öne çıkmaktadır. Memduh Selim Bey'in burada yayımlanan metinleri, hem erken 20. yüzyıl Osmanlı-Kürt entelijansiyesinin siyasi ve toplumsal perspektiflerini yansıtmaları hem de Kürt aydınlanma hareketinin (Kurdish enlightenment) ideolojik ve entelektüel zeminine ışık tutması bakımından kritik bir öneme sahiptir. Yazarın makaleleri, incelendiğinde, dönemin hegemonik söylemlerine karşı geliştirilen alternatif söylemsel stratejileri, kimlik temelli mücadelelerin teorik çerçevesini ve kolektif bilincin inşasında edebiyatın işlevselliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, söz konusu metinleri; tarihsel bağlam (I. Dünya Savaşı sonrası dağılma sürecindeki Osmanlı'da azınlık hareketleri), söylem analizi (milliyetçilik, modernleşme ve kültürel direniş söylemleri), entelektüel biyografi (Memduh Selim Bey'in ideolojik evrimi) perspektiflerinden ele almayı öngörmektedir. Böylece, bu araştırma, yalnızca Jîn dergisinin Kürt basın tarihindeki konumunu akademik literatüre katkı sunarak tartışmakla kalmayacak, aynı zamanda erken dönem Kürt aydınlanmasının Batılılaşma, kimlik ve ulus-devlet paradigmatlarıyla etkileşimini disiplinlerarası bir yaklaşımla değerlendirecektir.

Yöntem

Bu çalışma, insan deneyimlerinin, sosyal olguların ve kültürel pratiklerin anlam dünyasını çözümlemeye yönelik olarak nitel araştırma paradigması çerçevesinde tasarlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı, olguları sayısal göstergelerle ölçmek yerine, bireylerin veya toplulukların yaşantılarını, algılarını ve bu yaşantılara yükledikleri anlamları derinlemesine incelemeyi amaçlar. Bu yönüyle, nicel araştırmanın nesnel ölçümlerine dayalı yapılandırılmış analiz biçimlerinden ayrılır; araştırma sürecinde bağlamın, yorumun ve dilsel ifadenin belirleyici rolünü ön plana çıkarır. Bu paradigmanın temel varsayımı, gerçekliğin dil, etkileşim ve yorum yoluyla toplumsal olarak inşa edildiği düşüncesidir. Dolayısıyla, böylesi bir gerçekliğin çok katmanlı yapısını çözümlemek için, araştırma sürecinde esnek, yorumlayıcı ve bağlama duyarlı yöntemlerin benimsenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada birincil yöntemsel yaklaşım olarak içerik analizi (content analysis) yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, yazılı, görsel veya dijital materyallerin içeriklerini sistematik biçimde incelemeye ve bu içeriklerden anlamlı temalar, örüntüler ve yapılar ortaya çıkarmaya imkân tanıyan bir nitel analiz tekniğidir. Bu yöntem, araştırmacıya metin tabanlı verilerin ardında yatan anlamları, söylemsel yapıları ve tematik yoğunlukları keşfetme olanağı sunar. Çalışma kapsamında analiz edilen veriler, kitaplar, el yazmaları, raporlar, web siteleri ve çevrimiçi belgeler gibi farklı yazılı ve dijital kaynaklardan elde edilmiştir. Bu materyaller, öncelikle betimleyici bir yaklaşımla çözümlenmiş, ardından tematik kategoriler altında sınıflandırılarak

yorumlanmıştır. Çetin'in (2016, s. 126) belirttiği üzere, içerik analizi araştırmacıya belgelerden hem tematik hem de yapısal çıkarımlar yapma olanağı sunar; bu çıkarımlar daha sonra incelenen konunun derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlar. Bu yöntemsel yaklaşım sayesinde çalışma, incelenen metinlerin yalnızca yüzeysel içeriğini değil, aynı zamanda bu metinlerdeki dilsel, kültürel ve toplumsal anlam katmanlarını da görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada Memduh Selim Bey'in Jîn (1918-1919) dergisinde yayınlanan 10 yazısı "toplumsal kimlik ve millî kimlik", "gençlik ve millî sorumluluk", "kültürel hafıza ve millî ritüeller", "dil ve edebiyatın millî bilinçteki rolü", "siyasî örgütlenme ve kürt millî hareketi" ve "sosyoekonomik eleştiriler" temaları çerçevesinde analiz edilmiştir.

1. Vanlı Memduh Selim Bey ve Osmanlı Dönemi Kürt Cemiyetlerindeki Yeri

Kaynaklara göre Memduh Selim Bey, 1887 yılında Van'da dünyaya gelmiştir. Babası Cemil Bey, Van'ın bilinen bir ailesine mensuptu. Eğitimine Van'da başlayan Memduh Selim Bey, üniversite eğitimi (Darülfunun) için İstanbul'a gitmiş; burada Mekteb-i Mülkiye'yi bitirmiştir. Kürt cemiyetleriyle de bu dönemde tanışan Memduh Selim Bey, Kürtçe, Türkçe, Fransızca ve Arapça bilmektedir (Veroj, 2024, s. 11).

Kürt Cemiyetleri içinde Memduh Selim Bey'in adına ilk kez 1912 yılında İstanbul'da Halkalı Ziraat Mektebi öğrencileri tarafından kurulan Hêvî Kürd Talebe Cemiyeti içinde rastlanmaktadır. O dönem bu okulda öğrenci olan ve bu öğrenci cemiyetinin kuruluşunda aktif rol oynayan Kadri Cemilpaşa, hatıralarında cemiyetin ilk üyeleri arasında Memduh Selim Bey'in adını sayar: "Millî mesâile dair her vakit beraberce hasbihal ettiğimiz Ekrem Cemil Paşa ve Memduh Selim Bey daha ilk günden Hêviye aza kayd olunmuş, Cemiyetin çalışmasına iştirak etmiş bulunuyorlardı" (Silopi, 1969, s. 28).

Kadri Cemilpaşa, hatıratının başka bir yerinde Hêvî'nin 1913 yılında İstanbul'da gerçekleştirdiği kongreden bahsederken Memduh Selim'in "Hêvî'nin katib-i umumisi" olarak burada bir konuşma yaptığını ve konuşmasında Kürt büyüklerinin milli konulardaki duyarsızlığını eleştirdiğini belirtir (Silopi, 1969, s. 37). Kadri Cemilpaşa'nın kardeşi Ekrem Cemilpaşa da hatıralarında Memduh Selim Bey'in Hêvî Kürd Talebe Cemiyeti için büyük gayretler gösterdiğini belirtir (1992, s. 20).

Memduh Selim Bey, 1925 yılında kaleme aldığı "Tarih Huzurunda Bir Tashih" başlıklı yazıda Hêvî Kürd Talebe Cemiyeti'nin kuruluşunda rol aldığını bizzat belirtir ve bu cemiyetin kuruluş amaçlarını sıralar. Buna göre cemiyetin amacı Arap ve Arnavut öğrencilerinin kurduğu cemiyetler gibi millî kimliğini korumak ve Kürtler arasında eğitimi yaygınlaştırmaktır. Bunu gerçekleştirmek için de Kürt öğrencileri birbiriyle tanıştırap okullar açacak, okul kitapları hazırlayıp dergi neşretmek gibi yollara başvuracaktı. Memduh Selim Bey, bu yazısında Hêvî Kürd Talebe Cemiyeti'nin amaçlarına ve yaptığı çalışmalara büyük bir önem hatta kutsiyet atfeder. Ona göre Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Kürt cemiyetleri de aslında Hêvî kadrolarının eseriydi (yazının transkripsiyonu için bkz. Veroj, 2024, s. 128-132).

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılması ve bu nedenle genel seferberlik ilan edilmesi (2 Ağustos 1914) Hêvî Kürd Talebe Cemiyeti'nin çalışmalarını sekteye uğrattı. Cemiyetin yayın organı olan Hetawî Kurd, onuncu sayısı (3 Temmuz 1914) yayımlandıktan sonra tatil edildi. Bu dönemde cemiyetin çoğunluğu yükseköğretim öğrencilerinden ulaşan üyeleri de cepheye gitmek zorunda kaldı. Onlardan biri de Memduh Selim Bey'di. Kendisinin 1917 yılında Osmanlı askeri üniformasıyla cepheye çekilmiş fotoğrafı da vardır (Zengene, 2001-2002, s. 196).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra terhis olan Memduh Selim Bey, İstanbul'da kurulan Kürt cemiyetlerinde de üst düzey görevler almıştır: Kendisi, Kürdistan Teali Cemiyeti (KTC) üyesidir (Altan, 2017, s. 318). Yine Osmanlı arşivinde yer alan "İstanbul'da Kurulmuş Dernekler, Spor Kulüpleri, Yardım Cemiyetleri" listesine göre Memduh Selim Bey, 19 Ocak 1919 tarihinde kurulan Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti'nin katibi; 4 Mart 1921 yılında kurulan Kürd Teşkilat-ı İctimaiye Cemiyeti'nin ise kurucularındandır (Altan, 2017, s. 345-346). Memduh Selim Bey'in adı "Kürd Demokrat Fırkası genel kâtib-i umumisi" olarak İngiliz arşivlerindeki bir belgede de geçmektedir (Altan, 2017, s. 348). Jîn dergisinin aktardığı habere göre bu fırka temsilcileri Amerika Tahkik Komisyonu ile bir görüşme yapmış ve görüşmenin ardından Memduh Selim Bey gazetelere bir demec vermiştir (Bozarslan, 1988, V, s. 964).

Memduh Selim Bey'in Birinci Dünya Savaşı'ndan önce üyeleri arasında yer aldığı Hêvî Kürd Talebe Cemiyeti, mütareke döneminde çalışmalarına yeniden başlamıştır. Memduh Selim Bey, bu dönemde de cemiyetin aktif üyelerindendir. Jîn dergisinin yirminci sayısında "İki Eser-i Mebrur" başlıklı yazısında Hêvî Kürd Talebe Cemiyeti'nin yeniden faaliyetlerine başlamasını ve Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti'nin kuruluşunu tebrik eder (Bozarslan, 1987, IV, s. 853). Mehmed Emin Bozarslan'a göre bu yeni dönemde Memduh Selim Bey, Hêvî Kürd Talebe Cemiyeti'nin genel sekreteridir (Bozarslan, 1985, I, s. 25). Ancak "İstanbul'da Kurulmuş Dernekler, Spor Kulüpleri, Yardım Cemiyetleri" listesine göre bu cemiyetin yöneticileri arasında Memduh Selim Bey'in adı bulunmamaktadır (bkz. Altan, 2017, s. 345).

Memduh Selim Bey'in yer aldığı Kürt cemiyetleri bir bütün olarak göz önüne alındığında onun hem siyasi hem de kültürel yönü olduğu görülmektedir. Örneğin, kâtibi olduğu Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti 1919 yılında Ahmed-i Hânî'nin Mem û Zîn'ini kitap olarak matbaada basıp yayımladığında bu basım münasebetiyle Jîn dergisinde bir yazı yazmış ve geçmişte hafıza ve elyazmalarında yaşayan bu eserin artık Kürtlerin yazılı edebiyatında hak ettiği yeri bulacağını belirtmiştir (Bozarslan, 1987, IV, s. 719). Aynı şekilde Memduh Selim Bey, mütareke döneminde legal alanda siyaset yapmak isteyen Kürd Millet Fırkası'nın kurucuları arasındadır (Silopi, 1969, s. 60). Bu fırkanın kuruluşuna dair, 19 Temmuz 1919 tarihli Alemdar gazetesinde küçük bir haber de yayımlanmıştır ("Kürd Millet Fırkası", 1935/1919, s. 1).

2. Vanlı Memduh Selim Bey'in Dönemin Gazete ve Dergilerindeki Yeri ve Yazıları

Memduh Selim Bey, Hêvî Kürd Talebe Cemiyeti'nin yayın organları olan Rojî Kurd ve Hetawî Kurd'ün "umûr-i tahrîriyye" yazı işleri kurulunda bulunduğunu bizzat belirttiği halde (Veroj, 2024, s. 128) bu iki derginin mevcut sayılarında herhangi bir yazısı bulunmamaktadır.

Memduh Selim Bey'e ait ilk yazılar Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Jîn dergisinde karşımıza çıkmaktadır. Toplam 25 sayı çıkan Jîn dergisinin ilk 20 sayısının müdürü Müküslü Hamza iken 21. sayıdan itibaren derginin müdürü Memduh Selim Bey'dir (Bozarslan, 1985, I, s. 99). Jîn dergisinin muhtelif sayılarında Memduh Selim Bey'in aktüel ve kültürel konularda yazılmış yazıları yayımlanmıştır. Çalışmamızın dördüncü bölümünde bu yazılar detaylıca incelenecektir. Memduh Selim Bey yazılarında gerçek adı dışında Memduh Selimbegî, Vanlı M. C. Selimbegî, Kurdê Wanî [Vanlı Kürt], M. S., İskender, M. Selim Bekir gibi imzalar da kullanmıştır (Veroj, 2024, s. 12).

Jîn dergisi, 25 sayı boyunca mecmua yani dergi iken 26. sayıdan itibaren "haftalık gazete" formatına dönüşür ve siyasi konulara ağırlık verir Bu yeni döneme ait 33. ve 36. sayılar Hakkı Tarık Us Süreli Yayınlar Koleksiyonu'nda mevcuttur. Bu sayıların künyesine göre Memduh Selim Bey'in müdürlüğü devam etmektedir.

Osmanlı döneminde Memduh Selim Bey'in yazılarının yayımlandığı diğer bir yayın da Kurdistan dergisidir. İlk sayısı 30 Ocak 1919'da, 19. ve son sayısı 29 Mart 1920'de çıkan bu derginin mevcut sayılarında Memduh Selim Bey'in iki Türkçe yazısı yayımlanmıştır (Veroj, 2023, s. 115). Her iki yazı da Kürtlerin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı'daki durumu hakkındadır.

Jîn Dergisi

Kürdistan Teali Cemiyeti (Komeleya Pêşketina Kurdistanê), I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, 7 Kasım 1918'de İstanbul'da Jîn dergisinin ilk sayısını yayımlayarak Kürt basın tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Mevcut akademik literatürde (Bozarslan, 1985; Tunaya, 2003; Aydeniz, 2013) bu yayının, cemiyetin resmî yayın organı olarak faaliyet gösterdiği konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Dergi, kısa süre içinde 25 sayı yayımlanmıştır; ancak derginin yayın hayatı, 2 Ekim 1919'da sona ermiştir.. Jîn dergisinin yayın periyodu incelendiğinde, 11 aylık faaliyet süresince düzenli olarak yayımlandığı görülmektedir. Derginin teknik özelliklerine bakıldığında: 22 sayı 16 sayfa, 3 sayı (15., 16. ve 25. sayılar) ise 24 sayfa olarak basılmıştır. Bu veriler, derginin yayın stratejisinde belirli dönemlerde (muhtemelen özel içerikler nedeniyle) sayfa sayısında artışa gidildiğini göstermektedir. Derginin yayın sürecinin bir yılı tamamlamadan sona ermesi, dönemin siyasi koşullarıyla yakından ilişkilidir.

Jîn'in yayın hayatı, Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine ve İstanbul'un işgal güçlerinin kontrolü altında olduğu bir döneme denk gelmiştir. Bu dönemde İtilaf Devletleri'nin sansür politikaları ve merkezî otoritenin milliyetçi yayınlara karşı tutumu, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin iç çekişmeleri ve finansal sıkıntılar, 1919'da Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'nin yarattığı siyasi belirsizlikler derginin kapanmasında etkili olmuştur.

Mevcut araştırmalar, Jîn'in Kürt kimliğinin kültürel ve siyasi canlanışında kritik bir rol oynadığını vurgular. Dergide dil ve edebiyat, dilin standartlaştırılmasına dair çalışmalar, Kürt emirliklerinin geçmişine dair tarihsel analizler, Kürtlere özerklik fikrini destekleyen makaleler, yer almıştır. Jîn dergisi, kısa ömrüne rağmen erken dönem Kürt aydınlanmasının önemli bir belgesi olarak kabul edilir. Yayınladığı 25 sayı, Kürt basın tarihinin ilk sistematik örneklerinden biri olmasının yanı sıra, II. Meşrutiyet sonrası çok uluslu Osmanlı basın sahnesinde Kürt kimliğinin görünürlük kazanması açısından da kritik bir işlev görmüştür. Derginin kapanışı, aynı zamanda Cumhuriyet öncesi dönemde Kürt siyasi hareketinin geçirdiği dönüşümü anlamak açısından da önem taşımaktadır.

3.1. Jîn Dergisinin Dili

Jîn dergisi, dil politikası açısından dönemin çokuluslu Osmanlı entelektüel ortamını yansıtan önemli bir örnek teşkil etmektedir. Kürtçenin en yaygın lehçesi olan Kurmançça (Kurmancî) derginin temel dilidir. Ayrıca günümüzde Irak Bölgesel Kürt Yönetimi (IBKY) ve İran Kurdistan bölgesinde konuşulan Soranî lehçesi de dergide sınırlı da olsa yer almıştır. Kürtçenin

yanı sıra yazışma dili olması ve İstanbul merkezli okur kitlesine hitap etme gerekliliği nedeniyle Osmanlı Türkçesi de kullanılmıştır. Dergideki tüm yazılar, Osmanlıca-Arap alfabesi ile kaleme alınmıştır. Bu durum dönemin standart matbaa imkânlarıyla uyumluluk, Osmanlı entelektüel camiasıyla iletişim kolaylığı, Kürtçenin standart bir yazı sisteminden yoksun oluşu gibi pratik nedenlerle açıklanabilir (Hassanpour, 1992, s. 136-138). Dergi, Kürt kimliğini vurgularken Osmanlıca'yı da kullanarak resmî otoritelerle çatışmayı minimize etmeye çalışmıştır.¹ Kurmancinin ağırlıkta olması, cemiyetin temel kitlesinin bugünkü Türkiye sınırları içindeki bölgelerden olmasıyla ilişkilidir. Soranîce kullanımı ise cemiyetin “tüm Kürtleri kapsama” iddiasının bir göstergesidir. Kürtçe lehçelerinin kullanımı millî bir duruşu simgelerken, Osmanlıcaya yer verilmesi sansür ve yasal engellerden kaçınma amacı taşır. Dergideki Kürtçe metinler, gramer ve imla standartlarından yoksundu. Bu durum, o dönemde Kürtçenin yazılı bir dil olarak kurumsallaşma sürecinin henüz başında olduğunu gösterir. Jîn dergisi, dil ve alfabe kullanımıyla, Kürt aydınlarının Osmanlı modernleşmesi içinde kimliklerini koruma ve ifade etme mücadelesinin somut bir örneğidir. Bu çokdilli yaklaşım, dönemin siyasi kısıtlamalarına rağmen kültürel direnişin incelikli bir biçimidir.

3.2. Jîn Dergisinin Misyonu ve Hedefleri: Kürt Kimlik İnşasında Bilginin Rolü

7 Kasım 1918 tarihli ilk sayısında belirtildiği üzere, Jîn dergisi kendisini “herhangi bir şahsi veya siyasi çıkar gütmeyen, yalnızca bilgi yaymayı amaçlayan” bir yayın organı olarak tanımlamıştır. Bu ifade nötr bir entelektüel duruş vurgusuyla dönemin sansür mekanizmalarını yatıştırma stratejisi, Wilson Prensipleri (1918) bağlamında “kendi kaderini tayin” tartışmalarına Kürt perspektifinden katılma çabası, Kürt tarih yazımına akademik bir meşruiyet kazandırma hedefi olarak yorumlanabilir. Derginin manifestosunda öne çıkan üç temel hedef olarak şunlar sırlanabilir: (1) Tarihîsel Hakların Belgelenmesi: Kürt emirliklerinin Osmanlı öncesi ve sonrası siyasi varlığını kaynaklarla ortaya koyarak uluslararası diplomaside tanınma talebini desteklemek. (2) Sosyal Tespitler: Kürt toplumundaki eğitimsizlik, feodal yapı ve ekonomik geri kalmışlığı eleştirel bir perspektifle analiz etmek (6. sayıdaki “Cahilliğin Tasfiyesi” başlıklı yazıda olduğu gibi). (3) Kültürel Canlanma: Kürtçe edebiyat ve dil çalışmalarıyla “ulusal bir kamuoyu” yaratmak. Derginin kapağında yer alan “Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder Türkçe-Kürdçe mecmuadır” ibaresi çoklu kimlik vurgusu yaparak İslamî referanslarla Osmanlı sadakatini, edebi içerikle Kürt kimliğini harmanlama stratejisi gütmektedir. Ayrıca dergi içeriklerinde sosyal ve ekonomik meselelerin din/edebiyatla eş düzeyde ele alınarak modernist bir perspektif sunması, ayrıca Türkçe vurgusunun resmî otoritelerle çatışmama, Kürtçe vurgusunun ise kimlik inşası amacı taşıması gibi söylemleri Paris Barış Konferansı (1919) öncesinde Kürtlerin “uygar bir millet” olduğunu kanıtlama çabası taşımaktadır. Genel olarak Jîn dergisi, görünürdeki “tarafsız bilgi yayma” iddiasının ötesinde, karmaşık bir siyasi-kültürel argümanların taşıyıcısıydı. Hem Osmanlı modernleşmesinin dilini kullanması hem de Kürt ulusal kimliğini inşa etme çabası, geçiş dönemi entelektüellerinin ikilemlerini yansıtır.

3.3. Jîn Dergisi Yöneticileri, Yazar Kadrosu ve Yayımlanan Yazıların Tasnifi

Jîn dergisinin yayın yönetimi, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin (Komeleya Pêşketina Kurdistanê) kurucu üyelerinden Müküslü Hamza Bey tarafından başlatılmış ve ilk 20 sayı boyunca sürdürülmüştür (Bozarslan, 1985, s. 11; Aydeniz, 2013, s. 44). Hamza Bey'in editöryal liderliği döneminde dergi, Kürt entelektüel hareketinin temel yayın organı olarak kurumsal kimlik kazanmıştır. Derginin 21. sayısından itibaren yayın sorumluluğunu üstlenen Memduh Selim Bey ise, Mekteb-i Mülkiye mezunu bir bürokrat-entelektüel olarak, derginin içerik stratejisinde belirgin bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu geçiş süreci, cemiyetin siyasi önceliklerindeki değişimlerle paralellik göstermektedir.

Ahmed-i Hani, Nalî ve Melayê Cizîrî'nin tefrika halinde yayımlanan eserlerini bir tarafa bırakırsak, Jîn dergisinde yayımlanan yazıları tür olarak şöyle tasnif edebiliriz: Tarih, halkbilimi, halk edebiyatı, modern edebiyat, dilbilim, antropoloji, siyaset, biyografi ve millî duygulara hitap eden makale ve şiirlerdir

Derginin ilk sayısında yer alan “Bir Hasbihal” başlıklı makalesiyle Heyderîzade İbrahim, Kürt milli karakterine dair antropolojik bir perspektif sunmaktadır. Dergide Kürdîye Bidlîs de tarihi, mitolojik, sosyal, dilbilim ve felsefi yazılarıyla dikkati çekmektedir. Bidlîs'in yazıları özellikle şu yönleriyle dikkat çekicidir: “Dehak Efsanesi” (1. sayı) mitolojik analizler; “Kürt Tarihi” (2-3. sayılar) tarihyazımsal yaklaşım; “Kürdistan'daki şehirler sekenesi Türk müdür?” (6. sayı) demografik argümantasyon; “Kürdlere Dair” (13. sayı) etnografik inceleme; “Kürdçeye Dair” (14. sayı) dilbilimsel analiz; “Kürdler İranî Değil midir” (18-21. sayılar) etnogenez tartışmaları.

Dergide yazılarıyla öne çıkan bir başka yazar da Hîzanîzade Kemal Fevzîdir. Kemal Fevzi'nin dergideki varlığı, hem edebi hem de siyasi boyutlarıyla öne çıkmaktadır: “Beka Milletindir” (2. sayı) milliyetçi manifesto; “Hükümet-i Hazıraya Açık Mektup”

¹ Karşılaştırmalı Perspektif Ermeni ve Arap Basını: Aynı dönemde İstanbul'da yayımlanan diğer etnik dergiler (örn. Arevelk [Ermenice], Al-Qibla [Arapça]) de benzer çokdilli stratejiler izlemiştir.

(13. sayı) siyasi eleştiri; “Gözler Kör, Kulaklar Sağır mıdır?” (14. sayı) toplumsal hiciv; “Karlı Yurdun Öksüz ve Nasıbsız Evladlarına” (16. sayı) lirik vatanseverlik; “Kürd Masalları” (22. sayı) folklorik derleme; “Altun Kaküllü Çocuk” (22-24. sayılar) edebi adaptasyon temalarına yoğunlaşmaktadır.

Qazîzade Mistefa Şewqî'ye imzasıyla 1. sayıda “Hawarî Daykî” adıyla Soranice bir şiir yer almaktadır. Mistefa Şewqî ayrıca derginin 3. sayısında Rusların Sablağa'da Kürt din adamlarına yaptıkları bir katliamı “Feryad” adıyla bir Soranî mersiye olarak dile getirmiş. Bunun yanı sıra 4. sayıda da “Tehessurî Ciwanî û Teraney Weten” adındaki gazelini ve “Wezîyetî Ême Kurdan de Esrî Hazîr” adındaki yazısını yayımlamış.

Halil Hayalî de “M. M. “ adıyla yazılarını Osmanlı Türkçesiyle yazmıştır. Hayalî derginin 2. sayısında “Edebiyat-ı Kürdiye'den Bazı Numuneler” adındaki yazı, Kürt halk edebiyatı türündeki bir şiir ve Nalî'nin bir şiirinin Türkçe tercümeleriyle yer almaktadır. Hayalî adı geçen yazına 7. sayıda da devam etmiştir. Kürt dilbilimci Kamuran Ali Bedirhan, derginin 3. sayısında “Kürdistan İçin” adlı yazısını, 9. sayıda da “Kürdistan ve Kürdler” adlı yazısını neşretmiştir. Kürtçe atasözlerini ele alan Law Reşîd adlı yazar derginin 3, 4, 5, 7, 8. sayılarında “Kürdlerde Durûb-i Emsal” adlı yazılarıyla yer almaktadır. Law Reşîd 16. sayıda da “Bir Hikaye-i Tarih” adlı makaleye başlamış ve devamını da 17. sayıda yayımlamıştır.

(Jî Mala Hekariyan) Evdirehîm Rehmî Hekarî² ise Kürtçe ve Türkçe sosyal yazıları ve şiirleriyle dergide yer almaktadır. Hekarî 3. sayıda “İttifak” başlıklı yazı ve “Eşqa Welat” adlı şiiri ile yer almaktadır. Ayrıca Hekarî'nin 4. sayıda “Bir Kurd Mahbusenin Sabah Meşguliyeti” adındaki yazısı, 5. sayıda “Destê Tenê Deng Jê Nayêt” adlı şiiri, yine aynı sayıda “Bîçûkê Negirî Memikê Naxut” adlı yazısı yer almaktadır. Derginin en velud yazar ve şairlerinden olan Hekarî 6. sayıda “Halê Me yê Hazîr” adlı makalesi ve “Selaya Şevê” adlı şiiri, 7. sayıda “Şerê Topan Xilas bû Îro Şerê Qeleman” adlı yazısı, 8. sayıda “Kürd Muhacirleri ne Halde?” adlı yazısı, “Jî bo Nesla Têt” şiiri ve “Piçikokek İbret” adlı yazısı, 9. sayıda “Bêhêvî Nebin” adıyla bir şiiri ve “Welat” adında bir yazısı, 10. sayıda “Deng” adlı şiiri, yine 11. sayıda “Nalîna Sêwîkî” adlı bir şiiri, 12. sayıda “Van Ne Haldedir?”, 13. sayıda “Heyyelessela” adlı şiiri, 14. sayıda “Sersal” adlı bir şiiri, 15. sayıda “Nûr” adında bir şiiri ile yer almaktadır. Ayrıca Hekarî'nin 17. sayıda “Nezanîn” adlı şiiri, 18. sayıda “Mirovînî” adıyla bir şiiri, 19. Sayıda “Loma ji Bilbil” adlı şiiri, 21. sayıda “Jî bo Şerîf Paşa” adlı şiiri, 22. sayıda “Jî bo Civata Dayikan” adlı şiiri, 23. sayıda “Gaziya Dûmahîkê” adlı şiiri, 24. Sayıda “Fîrret” adlı şiiri, 25. Sayıda “Wislet” adlı şiiri yer almaktadır. Evdirehîm Rehmî Hekarî'nin modern Kürt tiyatrosunun ilk metni olan “Memê Alan” adlı piyesinin ilk perdesi 15. sayıda, ikinci perdesi de 16. sayıda yayımlanmıştır.

Derginin önemli ve devamlı yazar kadrosundan biri Pîremêrd olarak tanınan Süleymaniyeli Tefîk (Tewfîqê Silêmanî) 4. sayıda “Kürdlere Dair” bir yazısıyla, 5. sayıda “Karwan-ı Gam” adında bir şiiri ile yer almaktadır. Süleymaniyeli Tefîk derginin 6. sayısında Nalî'nin Soranca bir medhiyesini manzum Türkçe çevirisiyle birlikte yayımlamıştır. 12. sayıda yine Pîrekurd imzasıyla “Kürdlerde Vehbî Zeka” adıyla bir yazısı yer almaktadır.

Yemulkîzade A. A. (Ezîz Yemulkî) de Baban hanedanı ve devletinin siyasi tarihini yazmış ve dergide yayımlamıştır. Yemulkîzade A. A.'nın yazıları da Osmanlı Türkçe ile kaleme alınmıştır. Yemulkîzade 5. sayıda “Kürd Neydi, Neler İster”, 8. sayıda “Girdî Seywan” adlı yazılarıyla yer almaktadır. Yemulkîzade'nin “Kürd Tarihinden Baban Hanedanı” adındaki yazısı 9. sayıda başlar 11. sayıda da devam eder. Yazar 13. sayıda “Baban Tarihi”, 15. sayıda “Baban Hanedanı” adıyla yeni bir yazıya başlamış, 18. sayıda devam etmiş. Yemulkîzade'nin son yazısı da “Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti Müsameresi Münasebetiyle” başlığıyla 25. sayıda yayımlamıştır.

Jîn dergisinde Kürt tarihi ile ilgili yazı, makale ve şiirler öne çıkmaktadır. Bu alanda Qazîzade Mistefa Sermo “Wereqêk le Ferzî Xatirat” adıyla bir Soranice şiirini (gazel) 7. sayıda, “Weten” başlıklı bir yazısı da 11. sayıda yer almaktadır. Süleymaniyeli Mahmud Nejad da Türkçe şiirlerle dergide yer almaktadır. Mahmud Nejad'ın 8. sayıda “Bir Kürd Çocuğunun İhtisasatı” adlı mesnevi tarzındaki şiiri, 10. sayıda “Hazreti Mevlâna Halid” yazısı yer almaktadır. Özellikle Mehmed Sakin'in derginin 11. sayısında yayımlanan “Diyanet”, Kürdistan'da bulunan tarihi eserler üzerindeki araştırması ve 12. sayıdaki Kürdistan tarihi adlı yazısı yine tarih alanı ile ilgili dikkat çekici çalışmalardır.

Siverekli Hilmi (Hilmîyê Siwêrekî), Jîn dergisine Kürt halkbilimi (folklor) alanındaki katkılarıyla renk katmıştır. Derginin 8. sayısında “Kürd Gençlerine”, 13. sayısında ise “Şehirliler ve Köylüler” başlıklı yazıları yayımlanmıştır. Yazar, 14. sayıda “Kürdlerde Durûb-i Emsal” adlı çalışmasını Law Reşîd'e ithaf etmiş ve bu yazı dizisini 19. ve 24. sayılarda sürdürmüştür. Ayrıca, 22. sayıda “Hilmîyê Siwêrekî” mahlasıyla kaleme aldığı, çocuklar için yazılmış “Serê Sibê” adlı şiiri yer almaktadır. Yine 25. sayıda, “Jî bo Zarwê Kurdan Yekdeng” başlıklı şiiri yayımlanmıştır.

² Abdurrahim Rahmi Zapsu

Jîn dergisi, Kürt edebiyatının ve düşünce hayatının farklı yönlerini yansıtan çok dilli bir yayın politikası izlemiştir. Dergide, Kurmanci ve Sorani lehçelerinde kaleme alınmış eserler, Osmanlı dönemi Kürt aydınlarının katkılarıyla birlikte zengin bir içerik sunmuştur. Qazîzade M. Şewqî'nin "Weten" başlıklı yazısı, 10. sayıda yayımlanarak derginin erken döneminde Sorani edebiyatının önemli bir örneğini oluşturmuştur. Süleyman Nazif ise 11. ve 14. sayılarda yer alan Soranice gazelleriyle klasik şiir geleneğinin sürdürücüsü olarak dikkat çekmiştir. 15. sayıdaki bir diğer Soranica gazeli, bu lehçenin edebi potansiyelini güçlendiren bir başka örnek teşkil etmiştir. Yusuf Ziya'nın yirmi ikinci sayıda yer alan "Bir Mektub" adlı yazısı, derginin düzyazı alanındaki çeşitliliğine katkı sağlarken, aynı sayının başında kendisi hakkında yazılmış Kurmanci bir şiir, yazara gösterilen entelektüel saygının bir ifadesi olmuştur. Emin Feyzî'nin 23. sayıdaki "Baban Kürdlerinde Kabiliyet-i Harbiye" ve 25. sayıdaki "Baban Kürdlerinde Kabiliyet-i Sinaiye ve İlmiyeleri" başlıklı yazıları, Kürt toplumunun askeri ve bilimsel kapasitesine dair sosyolojik incelemeler sunarak derginin akademik yönünü güçlendirmiştir. Kürdîzade E. Sabit, 12. sayıda "Kurmanca ra" adlı şiiri ve 13. sayıda "Weqta Buharê" yazısıyla dergiye katkıda bulunurken, Erdelanî Dower 18. sayıdaki "Çon Bikoşin?" ve 21. sayıdaki "Hemûman" şiiriyle Kürt edebiyatının farklı tonlarını yansıtmıştır. Lahûtî'nin 23. sayıda yer alan "Le ber Rûhî Kurde Biçûkan" adlı Soranica gazeli ve yirmi beşinci sayıdaki "Bo Nejada Kurd" başlıklı mesnevisi, geleneksel şiir formlarının Kürtçe'deki ustalıklı uygulamalarını sergilemiştir. Jîn dergisi, bu çeşitli katkılar sayesinde yalnızca bir yayın organı olmanın ötesinde, Kürt entelektüel birikiminin gelişimine hizmet eden canlı bir platform işlevi görmüştür. Kurmanci ve Sorani lehçelerindeki edebi üretimler, dönemin Kürt aydınlarının dilsel ve kültürel zenginliğini ortaya koyarken, derginin çok yönlü içeriği Kürt düşünce hayatının derinliğini yansıtmaktadır.

Jîn dergisinde yalnızca bir ve en fazla iki yazı veya şiirle katkıda bulunan pek çok yazar da yer almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Arwasîzade Mihemed Şefîq, 2. sayıda başlıksız bir yazı yayımlamış ve bu yazıda halkın ilim ve irfanla aydınlanması konusunu ele almıştır. Doktor F. Berxo, 5. sayıda başlıksız bir makale kaleme almıştır. Kürdzade Kemal, 6. sayıdaki "Kürdlere: Bugünkü Vazifemiz" başlıklı yazısıyla dergiye katkı sağlamıştır. Qazî Letîf, 7. sayıda Soranca bir "gazeli" yayımlamıştır. İsmail Vedad, 9. sayıda "Kürdçe Lisanımız" adlı bir makale yazmıştır. Meşwî Süleyman, aynı sayıda "Asar-ı Eslaftan" başlıklı bir çalışmasını okurlarla paylaşmıştır. Süleymaniyeli M. Nejad Tevfik, 10. sayıda Mevlana Halid'e ait bir şiiri dergiye taşımıştır. Ergani Madenî'nden Kazım Vehbi, 12. sayıda "Hiss-i Kablelvuku" adlı Türkçe bir şiir yayımlamıştır. Ahmed Vehbî, aynı sayıda modern bir yaklaşım sergileyen "Hürriyet-i Akvam Hakkında Bir Fikr-i Felsefî" başlıklı makalesine yer vermiştir. Yusuf Sabrî, 13. sayıda "Kürdler Tarihi Bir Millettir" başlıklı yazısıyla dergiye katılmıştır. İhsan Nurî Paşa (Ağrı Dağı olayının öncüsü), 15. sayıda "Wilson Prensipleri ve Kürdler" adlı orijinal bir makale kaleme almıştır. H. Aziz, 16. sayıda "Yüksek Bir Eser-i Hamiyet" başlıklı bir mektup yayımlamıştır. Kurdiye Siverekî, aynı sayıda "Gazindek" adlı bir yazı ile okurların karşısına çıkmıştır. Şîlanîzade Eyub Sabrî, 18. sayıda "Kürdler Tarihi Bir Millettir" başlıklı yazısını yayımlamıştır. Diyarbekirî Fikrî Necdet, aynı sayıda mesnevi tarzındaki "Gazin" adlı şiirine yer vermiştir. Hamza, 19. sayıda "Dibace – Mem û Zîn" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Zaxoyî, aynı sayıda Kurmanca lehçesiyle yazdığı "Ji Bajarîya Me" adlı şiirini ve Türkçe çevirisini yayımlamıştır. İsfahanî, 20. sayıda "Bir Mektup" başlıklı yazısını okurlarla paylaşmıştır. Silêmnê Botî, aynı sayıda "Strana Kurdan" adlı şiirini dergiye taşımıştır. Mardinli şair Kalender, 21. sayıda "Bir Muhacirin Nazlı Niyazı" adlı şiirine yer bulmuştur. İrzayê Cizîrî, 23. sayıda "Hicran-ı Bohtan" başlıklı Türkçe bir yazı kaleme almıştır. Necmeddin Huseyn, aynı sayıda "Kürd Gençleri Kavuk Sallamaz" başlıklı bir makale yazmıştır. 25. sayıda, "Mihemed Axayê Kelhokî" imzasıyla yayımlanan isimsiz bir yazı yer almıştır. M. S., bu sayıya "İstanbul'da Kürd Amelesi" ve "Kawe Yevm-i Mahsusu 31 Tabah (Agustos)" başlıklı iki yazı ile katkıda bulunmuştur.

3.4. Jîn ve Klasik Kürt Edebiyatı

Derginin 19. sayısında yer alan bir haberde, Ahmed-i Hanî'nin Mem û Zîn adlı mesnevisinin belirli bölümlerinin tefrika halinde yayımlandığı ve eserin basıldığına dair bilgiler aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra, Hacı Qadirê Koyî ve Nalî gibi önemli şairlerin bazı şiirlerine de dergide yer verildiği görülmektedir. Örneğin, 23. sayıda Koyî'nin "Ew Taqime Mumtaz" başlıklı mesnevi tarzında kaleme alınmış bir şiiri neşredilirken, 25. sayıda da yine kendisine ait bir başka şiir yayımlanmıştır. Ayrıca, derginin 20. ve 25. sayılarında Şêx Reza'nın bir şiiri okurlarla buluşmuş, 22. sayıda ise Babanzade Ebdurrehman Salim'in Soranice yazılmış "Munacat" adlı gazeli yer almıştır. Bu içerikler, derginin klasik Kürt edebiyatına ve önemli şahsiyetlerin eserlerine verdiği önemi göstermektedir. Söz konusu yayın politikası, dönemin edebî ve kültürel dokusuna ışık tutması açısından kayda değerdir.

3.5. Jîn dergisinin kapanması

Jîn dergisinin kapanmasına ilişkin olarak, dönemin siyasi ve toplumsal dinamiklerinin incelenmesi gerekmektedir. Kürdistan Teali Cemiyeti'nin başkanı konumunda bulunan Seyit Abdulkadir, aynı dönemde Osmanlı Devleti'nde Şûrâ-yı Devlet (Danıştay) başkanlığı görevine atanmıştır. Ancak bu atama, Osmanlı basını tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmış ve tartışmalara yol

açmıştır. Seyit Abdulkadir, söz konusu tepkiler karşısında, Kürdistan'ın özerklik veya bağımsızlığına yönelik siyasi söylemlerinden taviz verdiğini açıklamak durumunda kalmıştır. Bu durum, Kürdistan Tealî Cemiyeti içerisinde önemli bir kırılmaya neden olmuştur. Zira cemiyetin üyesi olan Kürt aydınları ve ileri gelenleri, Seyit Abdulkadir'in bu tutumunu bir tür ideolojik geri çekilme olarak yorumlamış ve tepki göstermişlerdir (Silopî, s. 59-60). Bu iç çekişmelerin, cemiyetin yayın organı olan Jîn dergisinin yayın hayatını da derinden etkilediği anlaşılmaktadır. Nitekim Mehmet Emin Bozarslan (1985, s. 14) gibi araştırmacılar, derginin kapanmasında bu tür iç siyasi gerilimlerin rol oynamış olabileceğini belirtmektedir. Söz konusu süreç, erken dönem Kürt siyasi hareketinin Osmanlı bürokrasisiyle olan karmaşık ilişkisini ve basın-yayın faaliyetlerinin siyasi çalkantılardan nasıl etkilendiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Jîn dergisinin kapanışı, bu bağlamda, yalnızca bir yayın organının sonlanması değil, aynı zamanda dönemin Kürt entelektüel hareketinin yaşadığı krizin de bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

4. Memduh Selim Bey'in Jîn Dergisindeki Yazıları

Memduh Selim Bey, I. Dünya Savaşı'na aktif katılımı nedeniyle yaklaşık üç buçuk yıl boyunca entelektüel faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır. Savaş sonrasında İstanbul'a dönüşünü müteakiben, Kürt aydınlanmasının önemli yayın organlarından biri olan Jîn dergisinde 14. sayıdan başlayarak 25. sayıya kadar uzanan süreçte toplam 10 makale kaleme almıştır (Jîn, 1918-1919). Bu yazılar, yalnızca dönemin siyasi ve kültürel tartışmalarına ışık tutmakla kalmamış, aynı zamanda Kürt kimliği ve modernleşme eksenindeki entelektüel arayışların da bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Memduh Selim Bey'in dergiye katkıları, yazarlık faaliyetleriyle sınırlı kalmamıştır. 21. sayıdan itibaren Jîn'in yazı işleri müdürlüğü (mesul müdür) görevini üstlenerek, derginin içerik politikasının şekillenmesinde ve yayın çizgisinin sürdürülebilirliğinde kilit bir rol oynamıştır. Bu idari sorumluluk, onun sadece bir düşünür değil, aynı zamanda bir yayın yöneticisi olarak da dönemin entelektüel sahnesinde etkin bir figür haline geldiğini göstermektedir. Memduh Selim Bey Jîn dergisindeki yazılarını Osmanlı Türkçesiyle kaleme almıştır. Memduh Selim, 14. sayıdaki "Kürd Hanımı" adlı yazısında Kürt hanımlarının doğal asalet yapısı ve asil terbiyesini konu edinmiştir. Derginin 16. sayısında onun "Eyyam-ı Mahsusamızı Tesbit Meselesi" ve "Mem û Zîn'n Tab'ı Münasebetiyle" adıyla iki yazısı bulunmaktadır. Yazarın 17. sayıda "İctimaiyat Kürdlükte Terakkî Cereyanları" adıyla uzun bir makalesi yer almaktadır. Onun 19. sayıdaki yazısı "Hewar-İmdad" adını taşımaktadır. Selim Bey'in 20. Sayıda "İki Eser-i Mebrur" adlı yazısı, 21. Sayıda "Kürd Kulübünde Bir Musahabe" yazısı yer almaktadır. Ayrıca derginin 25. sayısında "Millî-İctimai Mebahis [Ulusal-Sosyal Konular]: İstanbul'da Kürd İşçileri", "Kawe Özel Günü: 31 Tabax (Agustos)" ve "Kawe Hakkındaki Tarihsel Fıkra" yazıları yer almaktadır.

Aşağıda, Memduh Selim Bey'in Jîn dergisinde yayımlanan yazılarının sayı numaraları ve içerik temaları sistematik bir şekilde listelenmiştir:

Tablo 1. Memduh Selim Bey'in Jîn dergisinde yayımlanan yazılarının sayı numaraları ve içerik temaları

	Yazı	Sayı	Konu
1	Kürd Hanımı	14 (10 Mart 1335 / 10 Mart 1919)	Kürt toplumunda kadının rolü ve önemi
2	Eyyam-ı Mahsusamızı Tesbit Meselesi [Özel Günlerimizi Saptama Sorunu]	16 (10 Nisan 1335 / 10 Nisan 1919)	Kürt milletinin özel günlerinin saptanması ve kutlanması
3	Mem û Zîn'in Tab'ı Münasebetiyle [Mem û Zîn'in Basımı Dolayısıyla]	16 (10 Nisan 1335 / 16 Nisan 1919)	Ahmedê Xanî'nin kanonik eseri Mem û Zîn'in İstanbul'da yapılan ilk baskısının tebrik edilmesi.
4	Kürdlükte Terraki Cereyanları [Kürdlükte İlericilik Akımları]	17 (26 Nisan 1335 / 26 Nisan 1919)	Kürt milletinin ilerlemesi ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşması için atılması gereken adımlar
5	Hewar!- İmdad!	19 (22 Mayıs 1335 / 22 Mayıs 1919)	Dünya Savaşı nedeniyle Anadolu'ya göç eden Kürtlerin durumu
6	İki Eser-i Mebrur [İki Hayırlı Eser]: Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti ve Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti	20 (4 Haziran 1335 / 4 Haziran 1919)	Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti ve Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti örneğinde Kürt toplumunda örgütlenmenin önemi.
7	Kürd Kulübünde Bir Musahabe [Kürd Kulübünde Bir Söyleşi]	21 (Haziran 1335 / Haziran 1919)	Wilson İlkeleri bağlamında Kürt ulusal hakları, Paris Barış Konferansı

8	Millî-İçtimai Mebahis [Ulusal-Sosyal Konular]: İstanbul'da Kürd İşçileri	25 (2 Teşrin-i Evvel 1335 / 2 Ekim 1919)	İstanbul'daki Kürt hamalların sorunları, emek sömürüsü ve işçi hareketi
9	Kawe Özel Günü: 31 Tabax (Agustos)	25 (2 Teşrin-i Evvel 1335/ 2 Ekim 1919)	Kawe Destanı bağlamında Kürt ulus bilinci ve birliği oluşturma
10	Kawe Hakkındaki Tarihsel Fıkra	25 (2 Teşrin-i Evvel 1335 / 2 Ekim 1919)	Kawe Destanı'nın ortaya çıkış öyküsü.

Kaynak Veroj, S. (2024). Vanlı Memduh Selim (1887-1976). ss- 82-127.

4.1. Memduh Selim Bey'in Entelektüel Aktivizmi: Kürt Millî Kimliği, Toplumsal Meseleler ve Siyasi Talepler

Memduh Selim Bey, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna uzanan geçiş sürecinde (1914-1919) etkin bir rol oynayan, dönemin siyasi ve fikrî akımlarını kritik bir perspektifle analiz eden önemli bir entelektüeldir. Jîn dergisindeki yazıları, bu dönemin karmaşık sosyopolitik dinamiklerine ışık tutarken, aynı zamanda Kürt millî uyanışına dair radikal ve cesur tezler ortaya koymuştur. Onun yazıları, yalnızca bir fikir adamının görüşlerini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda erken dönem Kürt aydınlanma hareketinin temel argümanlarını sistematik bir şekilde belgeleyen tarihî metinler niteliği taşır. Memduh Selim Bey'in yazılarında, Kürt toplumunun modernleşme sürecine dair kapsamlı bir tematik çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, eserlerindeki ana meseleleri aşağıdaki şekilde kategorize etmek mümkündür.

4.2. Toplumsal Cinsiyet ve Millî Kimlik

Memduh Selim Bey'in Jîn dergisinin 14. sayısında yayımlanan "Kürd Hanımı" başlıklı makalesi, erken dönem Kürt milliyetçi söyleminde kadın kimliğinin yeniden inşasına dair önemli bir metinsel örnek teşkil etmektedir. Yazar, bu çalışmada özellikle iki temel argüman üzerinde odaklanmaktadır: Geleneksel Kürt toplumunda kadının ikincil konumunun eleştirisi ve modern ulus-devlet inşası sürecinde kadının dönüştürücü rolü. Çalışmanın dikkat çekici yönü, yazarın geleneksel toplum yapısını eleştirirken aynı zamanda modernleşmeci bir perspektifle kadın eğitimi ulusal kalkınmanın temel dinamiği olarak konumlandırmasıdır.

Bu bağlamda Memduh Selim Bey, kadınların eğitim yoluyla güçlendirilmesini yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi olarak değil, aynı zamanda kolektif ulusal kimliğin inşasında stratejik bir gereklilik olarak sunmaktadır. Metin, erken 20. yüzyıl Kürt aydınlarının ulus inşası sürecinde toplumsal cinsiyet rollerine bakışını yansıtmaları açısından kayda değerdir. Özellikle dönemin diğer milliyetçi hareketleriyle (örneğin Türk ve Arap milliyetçilikleri) karşılaştırıldığında, Kürt kadın imgesinin bu söylemdeki konumu, Kürt modernleşmesinin kendine özgü dinamiklerini anlamak açısından önemli bir analiz nesnesi sunmaktadır.

Bu makale, Jîn dergisinin yalnızca siyasi değil aynı zamanda toplumsal reform söylemindeki yerini göstermesi bakımından da dikkate değerdir. Yazarın argümanları, dönemin Kürt aydın sınıfının geleneksel toplum yapısına yönelik öz eleştirel tutumunu ve modernleşme atılımlarını yansıtmaktadır.

4.3. Gençlik ve Millî Sorumluluk

Memduh Selim Bey'in Jîn dergisinin 6. sayısında neşredilen "İki Eser-i Mebrur: Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti ve Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti" başlıklı yazısı, erken dönem Kürt modernleşme hareketinin örgütlü yapılarına ışık tutan önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Yazar, bu makalesinde özellikle iki sivil toplum örgütü üzerinden Kürt toplumsal hareketinin temel dinamiklerini analiz etmektedir. Çalışmanın teorik çerçevesi incelendiğinde, Memduh Selim Bey'in üç temel argüman geliştirdiği görülmektedir. Öncelikle, Kürt gençliğinin ulusal bilinç kazanmasını, kolektif kimliğin korunması ve siyasi özerkliğin elde edilmesi açısından zaruri görmektedir. Bu bağlamda, Hêvî Cemiyeti'nin gençler arasında millî duyarlılığı geliştirmedeki rolünü vurgulamaktadır. Daha sonra makalede geleneksel eğitim yöntemlerinin ötesinde modern pedagojik yaklaşımların benimsenmesinin altı çizilmekte ve bunun ulusal kalkınmanın temel şartı olduğu ileri sürülmektedir. Yazar son olarak, özellikle genç kuşağın kültürel mirasın korunması ve kurumsallaştırılmasındaki rolüne dikkat çekmekte, bu süreçte sivil toplum örgütlerinin kritik işlevine vurgu yapmaktadır. Bu yazı, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Kürt aydınlarının sivil toplum anlayışını yansıtmaları açısından kayda değerdir. Kadınların ve gençlerin örgütlü mücadeledeki yerine yapılan vurgu, dönemin diğer milliyetçi hareketleriyle (örneğin Ermeni ve Arap milliyetçilikleri) karşılaştırmalı olarak incelenebilecek önemli veriler sunmaktadır. Selim Bey'in bu çalışması, Jîn dergisinin yalnızca siyasi değil, aynı zamanda sosyolojik ve kültürel bir perspektifle Kürt modernleşmesini ele aldığı önemli bir göstergesidir. Makale, erken dönem Kürt milliyetçi söyleminde sivil toplumun konumunu anlamak açısından temel bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

4.4. Kültürel Hafıza ve Millî Ritüeller

Memduh Selim Bey, Jîn dergisinin 16. sayısında neşredilen “Eyyam-ı Mahsusamızı Tesbit Meselesi [Özel Günlerimizi Saptama Sorunu]” başlıklı makalesi ile 25. sayıda yer alan “Kawe Özel Günü: 31 Tabax (Agustos)” ve “Kawe Hakkındaki Tarihsel Fıkra” adlı yazılarında, Kürt milli kimliğinin inşasında tarihî ve sembolik öneme sahip olan özel günlerin (Kawe Destanı örneğinde olduğu gibi) rolünü ele almıştır. Memduh Selim Bey’e göre, bu tür mitolojik ve tarihî referanslar, kolektif hafızanın canlı tutulması ve ulusal bilincin pekiştirilmesi açısından kritik bir işlev görmektedir. Özellikle Kawe Destanı üzerinden yaptığı analizde, bu anlatının yalnızca folklorik bir unsur olmadığını, aynı zamanda Kürt ulusal birliğini tahkim eden politik bir sembol olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, Kürtlerin ortak kimlik inşasında mitlerin ve tarihî kahramanlık anlatılarının yeniden hatırlanması ve bu anlatıların belirli günlerde ritüelleştirilerek kutlanması, millî dayanışmayı güçlendiren önemli bir araçtır. Memduh Selim Bey’in bu çalışmaları, erken dönem Kürt milliyetçi söyleminde tarih ve mitolojinin siyasallaştırılmasına dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yazılarında, özel günlerin tespit edilmesi ve kutlanmasının yalnızca kültürel bir pratik olarak değil, aynı zamanda anti-kolonyal direnişin bir parçası olarak görülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, Kawe gibi figürlerin yeniden canlandırılması, Kürtlerin ulusal bir tarih yazımı oluşturma çabalarının da bir yansımasıdır. Sonuç olarak, Memduh Selim Bey’in bu metinleri, 20. yüzyılın başlarında Kürt aydınlarının millî kimlik inşası sürecinde mit, tarih ve ritüel arasında kurduğu bağlantıyı ortaya koyması açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

4.5. Dil ve Edebiyatın Millî Bilinçteki Rolü

Jîn dergisi, erken 20. yüzyıl Kürt entelektüel hayatında önemli bir rol oynamış, Kürt dili, edebiyatı ve millî bilincinin gelişimine katkıda bulunan kilit bir yayın organı olarak öne çıkmıştır. Dergi, Kürt kültürel mirasının yazılı forma aktarılmasında bir köprü vazifesi görmüş ve bu bağlamda Ahmedê Xanî’nin Mem û Zîn gibi kurucu metinlerinin tefrika edilerek geniş kitlelere ulaştırılmasında etkili olmuştur. Memduh Selim Bey, derginin 16. sayısında yer alan “Mem û Zîn’in Tab’ı Münasebetiyle [Mem û Zîn’in Basımı Dolayısıyla]” başlıklı yazısında, Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti tarafından İstanbul’da gerçekleştirilen bu ilk basımı kutlayarak, eserin Kürt kültürel tarihindeki yerini analiz etmiştir. Ona göre, Mem û Zîn’in matbu hale gelmesi, yalnızca edebî bir olay değil, aynı zamanda Kürtçenin yazılı bir dil olarak kurumsallaşması ve Kürt ulusal kimliğinin inşası açısından tarihî bir adımdır. Memduh Selim Bey, bu yazısında, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin, Kürt toplumunun modern anlamda uluslaşma sürecindeki belirleyici rolüne dikkat çekmektedir. Xanî’nin bu eserinin basılması, Kürtçenin edebî bir dil olarak meşruiyet kazanmasına ve Kürt milli hafızasının kayıt altına alınmasına hizmet etmiştir. Ayrıca, bu durum, Kürt aydınlarının kolektif kimliklerini yazılı kaynaklarla temellendirme çabasının bir yansımasıdır. Bu bağlamda, Mem û Zîn’in Jîn dergisinde tefrika edilmesi ve ardından kitap olarak basılması, Kürt aydınları için kültürel dirilişin ve ulusal bilincin sembolü haline gelmiştir. Memduh Selim Bey’in bu yazısı, Kürt modernleşmesi ve ulus-devletleşme arzusunun edebiyat ve yayıncılık üzerinden nasıl şekillendiğini göstermesi bakımından tarihsel bir belge niteliği taşımaktadır.

4.6. Siyasi Örgütlenme ve Kürt Millî Hareketi

Memduh Selim Bey, Jîn dergisinin 21. sayısında “Memduh Selimbegî” imzasıyla yayımlanan “Kürd Kulübünde Bir Musahabe [Kürd Kulübünde Bir Söyleşi]” başlıklı yazısında, Kürt Tealî Cemiyeti bünyesinde gerçekleştirilen önemli bir konferanstan aktarımlar yaparak, Wilson İlkeleri (1918) ışığında Kürtlerin self-determinasyon hakkını detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu yazı, I. Dünya Savaşı sonrası dönemin karmaşık siyasi atmosferinde Kürt milli hareketinin diplomatik stratejilerini yansıtmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Memduh Selim Bey’in aktardığı konferans ve kendi analizleri, özellikle Paris Barış Konferansı’nda Kürt temsilinin sağlanması gerekliliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yazıda, uluslararası arenada Kürt meselesinin tanınırlık kazanması için diplomatik girişimlerin aciliyeti vurgulanmakta ve Wilson İlkeleri’nin 12. maddesinde ifade edilen halkların kendi geleceklerini tayin hakkı (self-determination) prensibinin Kürtlere de uygulanması gerektiği savunulmaktadır. Bu bağlamda, yazı, Kürt siyasi taleplerinin küresel diplomasiye entegre edilme çabasının yazılı bir belgesi niteliğindedir. Yazıda dikkat çeken bir diğer önemli tema ise, o dönemde Anadolu’ya göç etmek zorunda kalan Kürt mültecilerin içinde bulunduğu insani krizdir. Memduh Selim Bey, savaş koşulları nedeniyle yerinden edilen Kürt nüfusunun maruz kaldığı zorluklara dikkat çekmekte ve bu mültecilerin güvenli bir şekilde topraklarına dönüşlerinin sağlanması için uluslararası topluma çağrıda bulunmaktadır. Bu vurgu, yazının sadece siyasi değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik ve insani boyutunu da ortaya koymaktadır. Memduh Selim Bey’in bu yazısı, Kürt milli hareketinin erken dönem uluslararasılaşma çabalarını anlamak açısından kritik bir metindir. Yazı, Wilson İlkeleri’nin sunduğu fırsat penceresinden hareketle, Kürtlerin uluslararası hukuk çerçevesinde tanınma mücadelesini ve bu süreçte diplomatik temsilin önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, dönemin Kürt aydınlarının Osmanlı’nın dağılma sürecinde Kürt kimliğinin geleceğine dair geliştirdikleri siyasi perspektifleri yansıtmaktadır.

4.7. Sosyoekonomik Eleştiriler

Memduh Selim Bey, Jîn dergisindeki yazılarıyla yalnızca siyasi değil, aynı zamanda toplumsal sorunlara da eğilen çok yönlü bir entelektüel profili çizmektedir. Onun yazıları, Kürt toplumunun hem ulusal kimlik inşası hem de sosyo-ekonomik dönüşümüne dair bütüncül bir bakış sunar. Bu bağlamda, derginin 25. sayısında yer alan “Milli-İçtimai Mebahis [Ulusal-Sosyal Konular]: İstanbul'da Kürd İşçileri” başlıklı yazısı, onun entelektüel sorumluluğunun ve toplumsal duyarlılığının en çarpıcı örneklerinden birini teşkil etmektedir.

Memduh Selim Bey, bu yazısında özellikle İstanbul'daki Kürt hamalların maruz kaldığı ağır çalışma koşullarını ve sistematik emek sömürsünü detaylarıyla ele almaktadır. Kentin en alt tabakasında yer alan bu işçilerin karşılaştığı adaletsizlikleri gözler önüne sererken, sadece betimleme yapmakla kalmaz, aynı zamanda bu sömürü mekanizmalarını kapitalist üretim ilişkileri bağlamında analiz eder. Ona göre, Kürt emekçilerin durumu, yalnızca ekonomik değil, etnik temelli bir sömürü boyutuna da sahiptir. Yazar, bu sömürü düzenine karşı işçi sınıfı dayanışmasının önemini vurgular. Kürt işçilerin, daha geniş emek hareketleriyle bağ kurması gerektiğini savunurken, bunun yalnızca ekonomik değil, siyasi bir mücadele olduğunun altını çizer. Ayrıca, geleneksel ve feodal ilişkilerle sınırlı kalan örgütlenme biçimlerini eleştirir ve bunların yerine modern sendikal modellerin benimsenmesi gerektiğini savunur. Bu öneri, onun yalnızca bir gözlemci değil, aynı zamanda pratik çözümler üreten bir aydın olduğunu gösterir. Memduh Selim Bey'in bu yazısındaki en dikkat çekici analiz, ulusal kurtuluş mücadelesi ile sosyal adalet taleplerinin birbirinden ayrılamayacağına dair vurgusudur. Ona göre, Kürtlerin ulusal bilinç kazanma süreci, ancak toplumsal eşitsizliklerin giderilmesiyle anlamlı hale gelebilir. Bu yaklaşım, erken dönem Kürt aydınlarının anti-emperyalist ve anti-sömürücü söylemlerinin nasıl iç içe geçtiğini göstermesi açısından önemlidir. Yazıda, geleneksel yapıların dayattığı hiyerarşik ilişkilerin yerine, demokratik ve katılımcı örgütlenme biçimlerinin gerekliliği savunulur. Memduh Selim Bey, Kürt toplumunun modernleşme sürecinde, sadece siyasi değil, sosyal örgütlenme alanında da dönüşüm geçirmesi gerektiğini öne sürer. Bu bağlamda, işçi kooperatifleri ve sendikalar gibi yapıların kurulmasını teşvik eder. Memduh Selim Bey'in bu yazısı, onun entelektüel kimliğinin en önemli yönlerini yansıtır: Eleştirel analiz, toplumsal sorumluluk ve pratik çözüm önerileri. Yazı, yalnızca Kürt işçilerin durumuna ışık tutmakla kalmaz, aynı zamanda erken 20. yüzyıl Kürt aydınlanmasının sosyal adalet vurgusunu da ortaya koyar. Bu perspektif, günümüzde bile Kürt siyasi ve sosyal hareketleri için referans olabilecek niteliktedir.

Sonuç

Bir entelektüelin mirası olarak kabul edilebilecek olan Memduh Selim Bey'in Jîn dergisindeki yazıları, Kürt milliyetçiliğinin erken dönem ideolojik çerçevesini şekillendiren temel metinler olarak değerlendirilebilir. Onun eserleri, yalnızca bir dönemin fikrî haritasını çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda sömürgecilik sonrası teori, milliyetçilik çalışmaları ve alt-emperyal toplumların direniş söylemleri bağlamında da kritik bir analiz nesnesi sunar. Özellikle Wilson İlkeleri'ne atıfla dile getirdiği “Kürtlerin kaderini tayin hakkı” argümanı, dönemin uluslararası siyasetine yönelik stratejik bir müdahale niteliği taşımaktadır.

Memduh Selim Bey'in yukarıda analiz edilen yazılarının, Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in erken yılları arasındaki geçiş sürecinde Kürt entelektüel tarihinin şekillenmesinde ne denli kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Memduh Selim Bey, yalnızca bir fikir adamı olarak değil, aynı zamanda toplumsal reformcu, kültürel aktivist ve politik stratejist kimliğiyle, Kürt modernleşmesinin çok boyutlu bir portresini çizmiştir.

Memduh Selim Bey'in yazıları, Kürt milliyetçiliğini yalnızca siyasi bağımsızlık talebiyle sınırlandırmayan, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim reformu, kültürel diriliş ve ekonomik adalet gibi temalar etrafında kurgulayan bütüncül bir perspektif sunar. Özellikle kadınların eğitimini ulusal kalkınmanın temel dinamiği olarak görmesi onun modernist ve ilerici yaklaşımını yansıtır. Bu durum, dönemin diğer milliyetçi hareketleriyle (Türk, Arap, Ermeni) karşılaştırıldığında, Kürt aydınlanmasının özgünlüğünü ve erken feminist söylemlerle kesişimini gösterir. Hêvî Cemiyeti ve Kürd Kadınları Tealî Cemiyeti gibi örgütler üzerinden yaptığı analizler, Kürt millî hareketinin “yukarıdan aşağıya” değil, tabandan örgütlenme modelini benimsediğini ortaya koyar. Bu yaklaşım, Osmanlı'nın son dönemindeki diğer etnik hareketlerden farklı olarak, Kürt aydınlarının sosyal kapital ve yerel inisiyatif üzerine kurulu bir strateji geliştirdiğini kanıtlar.

Memduh Selim Bey'in çalışmaları, Kürt kimliğinin folklorik değil, politik bir araç olarak kurgulanmasına öncülük etmiştir. Mem û Zîn'in basımını bir "kültürel devrim" olarak nitelendirmesi, Kürtçenin standartlaşma ve kurumsallaşma sürecine verdiği önemi yansıtır. Bu durum yazılı kültürün ulus inşasındaki rolüne dair somut bir örnek teşkil eder. Ayrıca Wilson İlkeleri'ne atıfla Kürtlerin self-determinasyon hakkını savunması (“Kürd Kulübünde Bir Musahabe”), onun küresel siyaset okuryazarlığını ve anti-emperyalist duruşunu ortaya koyar. Aynı zamanda, Kürt mültecilerin yaşadığı insani krizi uluslararası arenaya taşıması, erken dönem insan hakları söylemi ile milliyetçiliği birleştiren nadir örneklerdendir. İstanbul'daki Kürt işçilerin sömürsünü kapitalist ve etnik boyutlarıyla ele alması, onun “milliyetçilik-sosyalizm” sentezine yakın durduğunu gösterir. Feodal yapıları reddederek sendikal örgütlenmeyi savunması, dönemin radikal sol söylemleriyle paralellik taşır.

Sonuç olarak bu çalışmamız, Memduh Selim Bey ve Jîn dergisinin mirasının, erken dönem Kürt aydınlanma tarihinde önemli bir yer tuttuğunu göstermekte ve sosyal bilimler alanına özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki etnik ve kültürel dinamikler bağlamında şu katkıları sunmayı amaçlamaktadır: Erken dönem Kürt aydınlanma hareketini detaylı bir şekilde inceleyerek milliyetçilik, kimlik inşası, dil politikaları ve toplumsal cinsiyet rollerinin keşişimini aydınlatır. Memduh Selim Bey'in Jîn dergisindeki yazılarını sistematik analiz ederek, Kürt entelijansiyasının Wilson Prensipleri gibi uluslararası gelişmelere nasıl entegre olduğunu ve sosyal reform taleplerini (örneğin kadın eğitimi, işçi hakları ve kültürel direniş) nasıl entegre ettiğini gösterir. Bu sayede, sosyoloji, tarih ve siyaset bilimi disiplinlerinde az çalışılan bir alana arşiv temelli veriler ekleyerek, çokuluslu imparatorluklarda azınlık hareketlerinin sosyopolitik evrimini anlamaya yönelik disiplinlerarası bir çerçeve sağlar ve gelecekteki karşılaştırmalı araştırmalara zemin hazırlar.

Kaynakça

- Altan, B. (2017). *Kürdistan teâlî cemiyeti: Kuruluş, amaç ve faaliyetler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, M. (2024). *Ulemeden münevvere: Osmanlı müelliflerinin yerel dillere bakışı (Kürtçe örneği)*. *Mukaddime*, 15(2), 250-277. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.1500155>
- Aydeniz, V. (2013). *Müküslü Hamza: Eski Said'in ehemmiyetli talebesi. Nûbihar*.
- Bozarslan, M. E. (1985-1988). *Jîn: Kovara kurdî-tirkî (Kürtçe-Türkçe dergi, 1918-1919) (Cilt I-V)*. Deng Yayınevi.
- Bozarslan, M. E. (1998). *Kürd teavün ve terakkî gazetesini: Kovara kurdî-tirkî (Kürtçe-Türkçe dergi, 1908-1909)*. Deng Yayınevi.
- Cemîlpaşa, E. (1992). *Muhtasar hayatım*. Beybûn Yayınları.
- Çetin, İ. (2016). *Nitel içerik analizi*. M. Y. Özden & L. Durdu (Ed.), *Eğitimde üretim tabanlı çalışmalar için nitel araştırma yöntemleri* (ss. 125-148). Anı Yayıncılık.
- Henning, B. (2021). *Osmanlı-Kürt Bedirhanî aile tarihinin imparatorluk ve imparatorluk sonrası bağlamındaki anlatıları: Devamlılıklar ve değişimler (İ. Bingöl, Çev.)*. Avesta. (Orijinal çalışma yayımlanma tarihi: 2018)
- Kurt, Ş. (2021). *Kürtçe için ilk dil planlaması örnekleri: Rojî Kurd ve Hetawî Kurd dergilerinde dil ve eğitim tartışmaları*. *Kebikeç*, 52, 261-278.
- Kürd Millet Fırkası. (1919, 19 Temmuz / 1935). *Alemdar*, 1.
- Lütfi, A. R. (2007). *Emir Bedirhan: 20. yy'ın başlarında Kürt milliyetçi söylemine bir örnek*. (Osmanlı Kaynaklarında Kürtler Çalışma Grubu, Haz.). Bgst Yayınları.
- Silopi, Z. (1969). *Doza Kurdistan*. Stewr Basımevi.
- Veroj, S. (2023). *Kurdistan (1919-1920)*. Dara Yayınları.
- Veroj, S. (2024). *Vanlı Memduh Selim (1887-1976)*. Peywend Yayınları.
- Zengene, E. (2001-2002). *Jîn: Govarî serdemî seretay raçenînekanî Kurd*. *Rojnamevanî*, 6-7, 177-209.